

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Клаус
МАНН

■

МЕФІСТО
ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ КАР'ЄРИ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»

ЗАВІСА ПІДІЙМАЄТЬСЯ
1936

— Кажуть, в одному з індустріальних центрів західної Німеччини нещодавно засудили понад вісімсот робітників — усіх до довгих років каторги. І все це — в межах одного судового процесу.

— Мені відомо, що їх було лише п'ятсот; більше сотні не дожили до суду — їх тихцем знищили за переконання.

— Невже зарплати справді такі жахливі?

— Жебрацькі. І далі падають, а ціни невпинно зростають.

— Кажуть, що декорування оперного театру до сьогоднішнього вечора обійшлося в 60 тисяч марок. І це без урахування принаймні ще 40 тисяч на інші витрати й утримання театру, який зачинили на п'ять днів через підготовку до балу.

— Непогана така маленька вечірка з нагоди дня народження...

— Огидно, що доводиться брати участь у цій безглуздій метушні.

Обидва представники іноземної дипломатії, які вели цей діалог, з наймилішою усмішкою вклонилися офіцеру в парадній формі, який через монокль кинув на них підозрілий погляд.

— Усе вище командування сьогодні тут, — тихо констатував один із них.

Вони заговорили знову лише тоді, коли впевнилися, що офіцер відійшов достатньо далеко, щоб не чути їхню розмову.

— Але всі вони палко за мир, — зловтішно додав другий.

— Доки це триватиме? — спитав перший, весело усміхаючись до пані з японського посольства, яка, тримаючи за руку високого морського офіцера, крокувала поруч із ним — маленька й тендітна.

— Ми маємо бути готові до будь-чого.

До двох молодих аташе посольства підійшов чоловік із Міністерства закордонних справ, і вони одразу навперебій почали нахвалювати пишно прикрашену залу.

— Так, пан прем'єр-міністр справді любить такі речі, — з легкою сором'язливістю промовив представник Міністерства закордонних справ.

— Усе зроблено з неймовірним смаком, — майже одночасно запевнили молоді дипломати.

— Звісно, — втомлено усміхаючись, промимрив пан із Вільгельм-штрассе.

— Такої розкішної події, як ця, нині не знайти ніде, окрім Берліна, — додав один із двох іноземців із награним захопленням.

Пан із Міністерства закордонних справ на мить завагався, однак змусив себе ввічливо, хоч і натягнуто, усміхнутися.

Розмова обірвалася.

Троє чоловіків роззирнулися довкола, вслухаючись у святковий гомін.

— Велично, — нарешті тихо вимовив один із двох молодих людей цього разу без іронії, справді вражений,

ба більше — майже наляканий надмірною розкішшю, що його оточувала.

Сяйво вогнів, що пробивалося крізь запашне повітря, було таким сліпучим, що він мимоволі примружився, з повагою й водночас підозріло, вдивляючись у цей рухливий блиск світла. «Де я опинився? — думав молодий чоловік, який був родом зі скандинавських країв. — Це місце, поза сумнівом, прекрасне й розкішне, але водночас несе в собі якусь гнітючу моторошність. Ці охайно вбрані люди випромінюють таку неспокійну жвависть, що їй не можна довіряти. Вони рухаються, мов маріонетки, дивно смикаючись, незграбно й механічно — наче позбавлені справжньої свободи. У їхніх очах щось причайлося. У них немає доброзичливості — тільки страх і жорстокість. У мене вдома люди дивляться інакше — добріше, вільніше, по-нашому. І сміються там, на півночі, теж по-іншому. Тут у сміху вчувається щось глумливе й розпачливе, щось зухвале, провокативне — і водночас безнадійне, моторошно сумне. Так не сміється той, кому добре у власній шкірі. Так не сміються чоловіки й жінки, які живуть гідним, розважливим життям...».

Великий бал з нагоди 43-річчя прем'єр-міністра заповнив усі зали державного театру. У просторах фое, коридорах і вестибюлях снувала вилизана публіка. У ложах, поруччя яких були оздоблені коштовним драпуванням, вистрілювали корки від шампанського; у партері, звідки прибрали ряди крісел, танцювали. Оркестр, що розташувався на сцені, був такий численний, ніби збирався виконувати симфонію Штрауса. Тим часом він грав, зухвало й безладно, лише військові марші впереміш із джазом — тією самою «негритянською

розпустою», яку офіційно зневажали в Рейху, але без якої пан ювіляр не уявляв свого свята.

З'явилися всі, хто в цій країні вважав себе важливим. Не було лише самого диктатора — він послався на біль у горлі й виснажені нерви, та кількох дещо плебейських партійних знаменитостей, яких не запросили. Натомість прибули численні імперські й королівські принци, представники знаті та майже весь аристократичний бомонд, повний склад генералітету вермахту, чимало впливових фінансистів та промислових магнатів; кілька дипломатів — переважно з малих або далеких держав, окремі міністри, знані актори (слабкість ювіляра до театру загальновідома), а також один поет — надзвичайно ефектної зовнішності, який до того ж водив дружбу із самим диктатором.

Загалом розіслали понад дві тисячі запрошень, з яких майже половина — почесні квитки з правом безплатної участі в урочистостях. Решта мусили сплатити по п'ятдесят марок за вхід — так вдалося частково покрити захмарні витрати. Усе інше лягло тягарем на плечі платників податків, далеких від близького кола прем'єр-міністра, а отже, від «еліти» нової німецької держави.

— Яке чудове свято! — вигукнула розкішна пані, заміжня за фабрикантом зброї, звертаючись до дружини південноамериканського дипломата. — Ах, я просто в захваті! У приголомшливо піднесеному настрої! І щиро бажаю, щоб усі люди в Німеччині — та й у світі, теж відчували щось подібне!

Дружина південноамериканського дипломата, яка не дуже добре розуміла німецьку й відверто нудьгувала, натягнула ввічливу усмішку.

Пані фабрикантова була розчарована таким браком ентузіазму, тож вирішила знайти собі інших співрозмовників.

— Перепрошую, любя! — демонстративно ввічливо сказала вона, підхопивши блискучий шлейф. — Мушу привітати давню подругу з Кельна — матір нашого керівника державного театру. Ви знаєте кого — великого Гендріка Гефгена.

На що південноамериканка вперше за вечір обізвалася:

— Who is Henrik Hopfggen?¹

— Що ви сказали?! — тихо, але гнівно видихнула пані. — Ви не знаєте Гефгена?! Гефген, моя найкраща, не Гопфген! І Гендрік, а не Генрік! Він же душу віддає за цю маленьку «д»!

І вже за мить вона опинилася біля вельможної пані, яка урочисто походжала залами під руку з поетом і особистим приятелем фюрера.

— Пані Белло, найдорожча! Сто років минуло, як ми не бачились! Як ваше здоров'я, любя? Чи не нудьгуєте іноді за нашим рідним Кельном? Хоч тут ви посідаєте таке високе становище! А як там панночка Жозі, наше золоте дівчатко? І найголовніше — як справи в Гендріка, вашого геніального сина? Що з нього вийшло — просто неймовірно! Він же майже як міністр! О так, пані Белло, Кельн без вас сумує — за вами й вашими дивовижними дітьми!

Насправді мільйонерка зовсім не зважала на пані Беллу Гефген, коли та жила в Кельні, а її син ще не зробив великої кар'єри. Знайомство між цими двома

¹ Хто такий Генрік Хопфген?

пані було поверхове: жодного разу пані Беллу не запросили до фабрикантської вілли. Та тепер весела й енергійна багатійка не мала наміру відпускати руку тієї, чий син нині належав до найближчого кола прем'єр-міністра.

Пані Белла поблажливо всміхнулась. Вона була вбрана дуже просто, але з певною, гідною поваги кокетливістю: на чорній шовковій сукні, яка м'яко спадала до підлоги, сяяла біла орхідея. Сиве, просто зачесане волосся утворювало пікантний контраст із достатньо молодим на вигляд обличчям, дбайливо доглянутим і зі смаком підфарбованим. Великими сіро-зеленими очима вона ввічливо-приязно дивилася на говірку пані, яка всім своїм блиском — розкішним кольє, довгими сережками, вишуканою паризькою сукнею завдячувала активним воєнним приготуванням Третього Рейху.

— Я не нарікаю, у нас навіть краще, ніж добре, — мовила пані Гефген із гордовитою стриманістю. — Жозі заручена з молодим графом Доннерсбергом. Щоправда, Гендрік трохи виснажений — справ просто без ліку.

— Можу собі уявити, — з повагою мовила фабрикантова дружина.

— Дозвольте представити вам нашого друга Цезаря фон Мука, — сказала пані Белла.

Поет нахилився над прикрашеною коштовностями рукою багатії пані, яка знову почала говорити.

— Справді дуже приємно! Я вас одразу впізнала — за фотографіями. Вашу «Танненберзьку драму» ми бачили в Кельні — дуже навіть гідна постановка. Звісно, бракує тих видатних акторських звершень, до яких вже

звикли в Берліні, але загалом — цілком пристойно, безперечно, варто поваги. А ви, пане державний раднику, недавно здійснили таку блискучу подорож! Усі тільки й говорять про вашу книжку про мандри. Я неодмінно придбаю її!

— Побачив я за кордоном і красу, і бридоту, — мовив поет з удаваною простотою. — Та й подорожував не лише як захоплений глядач. Ні — як вісник, наставник, людина дії. Гадаю, мені вдалося здобути кількох нових союзників для нашої нової Німеччини.

Його сталеві-блакитні очі, які в газетах так любили називати «чистими й палкими», уважно оцінювали численні коштовності рейнської багатіїки. «Якщо наступного разу приїду в Кельн з лекцією чи виставою — міг би пожити в неї на віллі», — прикинув він, і вже вголос додав:

— Нас, із нашим прямим і чесним мисленням, шокує, скільки брехні й отруйної вигадки нині шириться світом про наш Рейх.

Його обличчя було таким, що будь-який газетяр неодмінно назвав би його «немов вирізьблене з дерева»: з глибоко прорізаним чолом, сталевим поглядом під світлою бровою та стиснутими вустами, що говорили з легким саксонським акцентом. Фабрикантова дружина була вражена — як його зовнішністю, так і благородною промовою.

— Ах! — з надією в очах прошепотіла вона. — Якщо раптом опинитеся в Кельні, то просто мусите завітати до нас!

— Це буде для мене справжньою радістю, вельмишановна пані, — галантно відповів автор усім відомої

«Танненберзької драми», президент Академії поетів, державний радник Цезар фон Мук і навіть поклав руку на серце.

Пані фабрикантка світилася від захвату.

— Як же прекрасно буде слухати вас цілий вечір, пане державний раднику! — вигукнула вона. — Ви, мабуть, стільки всього пережили! Чи не ви були колись художнім керівником державного театру?

Це запитання прозвучало вкрай нетактовно — і вельможна пані Белла, і автор «Танненберзької драми» це відчули. Той відповів коротко, з певною холодністю:

— Безумовно.

Проте багата кельнська пані нічого не помітила. Навпаки, з цілковито недоречною грайливістю додала:

— А ви часом не заздрите трохи нашому Гендріку, га, пане державний раднику? Адже він тепер ваш наступник! — і навіть кумедно пригрозила пальцем.

Пані Белла не знала куди подіти очі. Та Цезар фон Мук продемонстрував витончену світську стриманість — таку, що межувала зі справжньою шляхетністю. На його різьбленому обличчі з'явилася усмішка, спершу з ледь помітною гіркотою, яка, проте, поступово стала лагідною, поблажливою — і навіть мудрою.

— Я передав цю важку ношу своєму другові Гефгену охоче, з усього серця. Адже саме він, як ніхто інший, покликаний її нести.

Його голос тремтів — він не очікував від себе такої великодушності й шляхетності.

Ці слова щиро зворушили пані Беллу, матір нового художнього керівника державного театру. Тим часом

дружина артилерійського магната так захопилася майже монументальною поставою відомого драматурга, що ледь стримувала сльози. Зібравши залишки самовладання, вона майже непомітно торкнулася очей шовковою хустинкою й героїчно проковтнула клубок у горлі, а потім напруженим жестом скинула із себе цю всю «піднесеність моменту». Її справжня натура — жива, життєрадісна рейнська вдача — перемогла: вона знову засяяла й вигукнула:

— Хіба це не божественне свято?!

Так, це було справді розкішне свято — у цьому не могло бути жодного сумніву. Тут усе сяяло, шурхотіло й п'янило, навіть важко було вирішити, що виблискує яскравіше: коштовності чи орденські зірки. Світло люстр ковзало білосніжними спинами дам, їхніми розфарбованими косметикою обличчями, розкішними потилицями й бездоганними сорочками вдованих кавалерів, спітнілими обличчями лакеїв, які жонгливали таями з шампанським. Пахло всім: квітами в дизайнерських композиціях, дорогими паризькими парфумами, сигарами магнатів, гелями й помадами підтягнутих есесівців, навіть титулами — принци й принцеси, шефи таємної поліції, газетні «зірки» та кінодіви, цивільні та військові професори, а поміж них — кілька єврейських банкірів, чий статок та міжнародні зв'язки були такими потужними, що їм дозволили бути присутніми навіть на цьому закритому заході. Усе це змішувалося в хмари штучних пахоців, щоб приглушити інший аромат — солодково-гнилий запах крові, яким була просякнута країна, але який цього вечора в товаристві іноземних дипломатів воліли не відчувати.

ЗМІСТ

Тимофій Гаврилів. Портрет актора на тлі доби.....3

Завіса підіймається. 1936	27
I. Г. Х.....	51
II. Урок танцю.....	83
III. Кнорке	107
IV. Барбара	139
V. Чоловік	175
VI. Це просто неможливо описати.....	217
VII. Угода з дияволом	262
VIII. Іти по трупах.....	302
IX. У багатьох містах	333
X. Загроза	369